

СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО І МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

UDC 339

JEL classification: F5, F15, F36, F53

DOI: <https://doi.org/10.35774/visnyk2021.04.087>

Оксана ЛЮБА,

аспірантка кафедри обліку і оподаткування,
Західноукраїнський національний університет,
вул. Львівська, 11, м. Тернопіль, 46009, Україна,
e-mail: clever.gut@gmail.com
ORCID ID: 0000-0001-5006-2566

ЕВОЛЮЦІЯ І СУТЬ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ОСНОВИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

Люба О. Еволюція і суть зовнішньоекономічної діяльності як основи соціально-економічного розвитку держави. *Вісник економіки*. 2021. Вип. 4. С. 87–101. DOI: <https://doi.org/10.35774/visnyk2021.04.087>

Lyuba, O. (2021). Evoliutsiia i sut zovnishnoekonomichnoi diialnosti yak osnovy sotsialno-ekonomichnoho rozvytku derzhavy. [The evolution and essence of foreign economic activity as a base of socio-economic development of the Power]. *Visnyk ekonomiky – Herald of Economics*, 4, 87-101. DOI: <https://doi.org/10.35774/visnyk2021.04.087>

Анотація

Вступ. Досліджено зовнішньоекономічну діяльність, а саме: зосереджено увагу на визначенні та трактуванні поняття «зовнішньоекономічна діяльність», вивченні історичних аспектів її розвитку. Актуальність дослідження підсилюється виникненням постійних дискусій з приводу визначення цього поняття.

© Оксана Люба, 2021.

Мета статті – дослідити поняття «зовнішньоекономічна діяльність», а також вивчити та удосконалити виокремлення основних історичних етапів її розвитку.

Методи дослідження. У статті використано такі методи дослідження, як загальнонаукові: аналіз, синтез, а також системний аналіз, що дають змогу вдосконалити й уточнити зміст поняття зовнішньоекономічної діяльності; історичний метод, що дає змогу дослідити основні етапи виникнення зовнішньоекономічної діяльності у хронологічній послідовності.

Результати. В сучасному світі рівень розвитку будь-якої держави залежить від стану її зовнішньоекономічної діяльності. Доведено, що за весь період формування української держави – від часів Київської Русі і до сьогодення – зовнішньоекономічна діяльність пройшла складний шлях розвитку, протягом якого відбулась її еволюція від форми торговельних відносин до міжнародної діяльності, із чітким переліком суб'єктів та об'єктів господарювання. Удосконалено та доповнено історичні етапи виникнення зовнішньоекономічної діяльності в Україні. Надано та обґрунтовано поняття «зовнішньоекономічна діяльність»

Перспективи. Результати дослідження дали змогу поетапно відтворити розвиток зовнішньоекономічної діяльності в історичній послідовності. Подальших досліджень та уточнень потребує саме поняття «зовнішньоекономічна діяльність», оскільки існують значні розбіжності щодо його визначення зі сторони наукової спільноти та чинного законодавства України.

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність, зовнішньоекономічні відносини, торговельні відносини, законодавча база, інтеграція.

Формули: 0; рис.: 0; табл.: 1; бібл.: 15.

Oksana LYUBA,

Postgraduate student at the Department of Accounting and Taxation,
West Ukrainian National University,
11 Lvivska street, Ternopil, 46009, Ukraine,
e-mail: clever.gut@gmail.com
ORCID ID: 0000-0001-5006-2566

THE EVOLUTION AND ESSENCE OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY AS A BASE OF SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE POWER

Abstract

Introduction. The article is devoted to foreign economic activity research, namely: the definition and interpretation of the concept of «foreign economic activity» and a study of historical aspects of its development. The importance of the study is enhanced by the emergence of discussions about the definition of this concept.

The aim. The purpose of the article is to explore the concept of «foreign economic activity» the study and improvement of the main historical stages of its development.

Methods of the research. The following research methods are used in the article. General scientific methods such as analysis, synthesis, systematic analysis that provide an opportunity for improvement and clarifying the content of the foreign economic activity. The

historical method provides an opportunity to study the main stages of occurrence of foreign economic activity in chronological order.

Results. *The level of development of any power in the modern world directly depends on its foreign economic activity. It is shown that for the entire period of formation of the Ukrainian state (from the times of Kievan Rus to the present), the foreign economic activity has passed a difficult way of development. The evolution from the trade relations form to international activity took place during this way with the distinct list of object and business entities. It is improved and supplemented the historical stages of the emergence of foreign economic activity in Ukraine. The concept of «foreign economic activity» is described and justified.*

Prospects. *The study results made it possible to gradually reproduce the development of foreign economic activity in a historical sequence. However, the concept of «foreign economic activity» needs further research and clarification, as there are significant differences in its definition by the scientific community and existing Ukrainian legislation.*

Keywords: *foreign economic activity, foreign economic activity, trade relations, legislative framework, integration.*

Formulas: 0; fig.: 0; tabl.: 1; bibl.: 15.

JEL classification: F5, F15, F36, F53.

Постановка проблеми. Зовнішньоекономічна діяльність – важлива складова розвитку економіки будь-якої держави. Особливої актуальності це питання набуває в умовах глобалізації економіки, в період створення вільних митних зон між Україною та Європейським Союзом. Міжнародна економічна співпраця між країнами розвивається швидкими темпами у зв'язку з цим суттєво зростає роль зовнішньоекономічних відносин та зовнішньоекономічної діяльності.

У період перебудови економіки України, що характеризується виходом на міжнародні економічні ринки, участю у міжнародному поділі праці, все це неабияк впливає на розвиток зовнішньоекономічної діяльності. Вона виступає зовнішнім фактором, що суттєво впливає на соціально-економічний розвиток не тільки держави, а й суб'єктів господарювання.

Зовнішньоекономічна діяльність впливає на розвиток національної економіки держави, на темпи економічного зростання та створює конкурентне ринкове середовище для суб'єктів господарювання. На сьогоднішні відомі суттєві розбіжності у науковій літературі, законодавчих і нормативних актах визначення цієї діяльності, етапів її розвитку, що створює певні труднощі на практиці. У зв'язку з цим виникла необхідність у таких дослідженнях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням поняття зовнішньоекономічної діяльності, виявленню її проблемних аспектів займалось багато вітчизняних і зарубіжних науковців, зокрема: І. Багрова [1], А. Баскаков [2], Г. Дроздова [3], Я. Леонов [4], Я. Машталір [5], О. Новіков [6], Т. Садридін [6], Л. Письмаченко [7], В. Покровська [8], Л. Швайка [9], М. Площик [10], Ф. Андрійчук [11], М. Грушевський [12] М. Котляр [13] та ін.

Проте з огляду на велику кількість публікацій в науковій та історичній літературі нині немає чіткого визначення поняття зовнішньоекономічної діяльності. Кожен

науковець, який досліджував це питання, надає своє розуміння і трактування цього терміна.

Мета статті. Мета дослідження – уточнити економічний та нормативно-правовий зміст поняття «зовнішньоекономічна діяльність», а також вивчити та удосконалити виокремлення основних історичних етапів її розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. У фаховій науковій літературі виокремлюють різні етапи виникнення зовнішньоекономічної діяльності. На думку Г. М. Дроздової, зовнішньоекономічна діяльність пройшла три етапи розвитку:

– перший етап (1918–1987 рр.) – охоплює епоху радянських часів. Він характеризувався тим, що зовнішньоекономічна діяльність розвивалась під чітким контролем СРСР. Держава визначала перелік підприємств певних галузей, які мають право займатись зовнішньоекономічною діяльністю; повністю контролювала експортно-імпорتنі операції; встановлювала перелік товарів та послуг, що могли експортуватись чи імпортуватись на територію СРСР. Все це призводило до того, що знижувалась зацікавленість експортерів в розвитку експортної продукції, значно менше уваги приділялось покращенню її технічних та якісних характеристик і загалом нанівець зводилась роль зовнішньоекономічної діяльності в розвитку економіки держави;

– другий етап (1987–1991 рр.) – це період перебудови. В цей період було прийнято Постанову Ради Міністрів СРСР від 2 грудня 1988 р. № 1405 «Про подальший розвиток зовнішньоекономічної діяльності державних, кооперативних й інших суспільних підприємств, об'єднань, організацій», яка повністю змінила напрямок розвитку зовнішньоекономічної діяльності. Відбувається відміна монополії на зовнішню торгівлю, що відкриває можливості виробникам для виходу на світові ринки. Проте, незважаючи на те, що підприємства отримали більш широкі права для зовнішньоекономічної діяльності, вони не мали належного досвіду провадження експортно-імпорتنих операцій, що суттєво гальмувало її розвиток;

– третій період – з 1991 р. і донині. Саме в цей період відбувається формування зовнішньоекономічної діяльності в суверенній незалежній державі, вона виступає основним фактором економічного зростання, розробляється нова концепція зовнішньоекономічних зв'язків, що стають основою розвитку та формування зовнішньоекономічної діяльності. На цьому етапі було прийнято законодавчі акти, зокрема: Закони України «Про зовнішньоекономічну діяльність», «Про вступ України до Міжнародного валютного фонду, Міжнародного банку реконструкції та розвитку, Міжнародної фінансової корпорації, Міжнародної асоціації розвитку та Багатостороннього агентства по гарантіях інвестицій», «Про єдиний митний тариф», «Про режим іноземного інвестування», Декрет Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» та ін. [3].

Дещо інші часові межі розвитку зовнішньоекономічної діяльності окреслює М. В. Площик. Він виокремлює чотири етапи розвитку зовнішньоекономічної діяльності. На думку науковця, перший етап охоплює період від дореволюційних часів (приблизно з X ст.) до 1918 р. Саме в цей період виникли зародки зовнішньоекономічної діяльності: розвивались торговельні відносини, які виникали між Київською державою та іноземними державами. Другий етап охоплює період з 1918–1986 рр. Відбувається повна

монополія держави на здійснення зовнішньоекономічної діяльності. На думку автора, третій етап розвитку зовнішньоекономічної діяльності припадає на 1987–1991 рр. – відбувається ліквідація державної монополії на зовнішньоекономічну діяльність, що сприяє докорінній перебудові у сфері управління зовнішньоекономічною діяльністю. Четвертий етап охоплює часові межі з 1991 р. по 2008 р., тобто з моменту проголошення незалежності України до її вступу у Світову організацію торгівлі. Саме цей період, на думку науковця, найважливіший для розвитку зовнішньоекономічної діяльності, адже тоді було прийнято важливі законодавчі акти, які здійснили неабиякий вплив на формування і розвиток інституту зовнішньоекономічної діяльності [10, с. 47–50].

Дослідження історичних етапів розвитку зовнішньоекономічної діяльності також відображені у праці Ф. Ю. Андрійчука. На думку науковця, перший (1918–1987 рр.) і другий періоди (1987–1991 рр.) розвитку зовнішньоекономічної діяльності потрібно об'єднати і вважати одним радянським періодом. Також автор вважає, що третій період, який охоплює проміжок часу з 1991 р. і до сьогодні, потрібно поділити на декілька етапів, а саме: перше десятиріччя (1991–2000 рр.), друге десятиріччя (2001–2010 рр.). Такий поділ він аргументує тим, що період розвитку зовнішньоекономічної діяльності в Україні з 1991 р. до сьогодні не був однорідним ні за глибиною, ні за швидкістю розвитку [11].

Підсумовуючи всі наукові публікації, вважаємо, що такий поділ зовнішньоекономічної діяльності на вищезазначені етапи не є повністю достатнім та вичерпним, а отже, потребує доповнення. Тому доречно виокремити наступні п'ять етапів формування зовнішньоекономічної діяльності в Україні, що відображено в табл. 1.

Таблиця 1

Етапи розвитку зовнішньоекономічної діяльності в Україні

Назва етапу	Часові межі	Характеристика
Перший	X ст. – початок XX ст.	виникнення та розвиток торговельних відносин як форми зовнішньоекономічної діяльності
Другий	1918–1991 рр.	повна монополія держави на здійснення зовнішньоекономічної діяльності
Третій	1991–2008 рр.	розпочато процес приєднання України, а також її вступ до Світової організації торгівлі (СОТ)
Четвертий	2008 р. – червень 2014 р.	підписання політичної та економічної частини Угоди про асоціацію з Європейським Союзом (ЄС)
П'ятий	липень 2014р. – донині	політика інтеграції України в Європейський Союз (ЄС)

Джерело: розроблено автором.

Перший етап виникнення зовнішньоекономічної діяльності охоплює період від X ст. до початку XX ст. (X ст. – поч. XX ст.).

Саме в цей період формуються перші зародки зовнішньоекономічної діяльності, що проявляються у формі торговельних відносин. Про те, що такий тип відносин існував ще до початку зародження Київської Русі згадується у праці Михайла Грушевського «Ілюстрована історія України» [12, с. 37]. Частково погодившись із таким твердженням, вважаємо, що торговельні відносини як форма зовнішньоекономічної діяльності сформувались під час існування Київської держави, адже саме цей період характеризувався виникненням торговельних зв'язків із балтійськими країнами,

Північним Причорномор'ям, племенами Середньої та Східної Європи тощо. Київська Русь була могутньою державою і київські князі всіляко старались підтримувати цей статус, створюючи сприятливі умови для розвитку торговельних відносин з країнами-сусідами, а також всіляко намагались підтримувати українських купців. Основними товарами, що відправлялись на експорт, були такі: хутро, мед, сіль, хліб, ліс, шкури тварин, а ввозились прянощі, тканини, золоті та срібні вироби, вироби з дорогоцінним камінням тощо.

Як зазначають у своїй праці «Шляхами віків: довідник з історії України» М. Котляр та С. Кульчицький, після смерті сина Володимира Мономаха Київська держава, яка виглядала сильною та могутньою, почала розпадатись на дрібні князівства. Саме цей період в історії України вчені-історики називають періодом феодальної роздробленості. Його пережили багато народів і держав Європи, він характеризувався нескінченними війнами за престולי між київськими князями, проте, на нашу думку, в результаті таких подій Київська держава зміцніла, стала федеративною монархією. Щодо торговельних відносин, то вони розвивались і зміцнювали роль держави на політичній арені. З другої половини XIV ст. велика частина території України опинилась під владою Польського королівства та Литовського князівства. В цей час на українських землях встановлюється жорсткий контроль не тільки зі сторони місцевих феодалів, а й з польських магнатів та шляхти. Вони гальмували не тільки соціально економічний розвиток української держави, а й негативно впливали на культурне та релігійне життя держави. Необхідно зазначити, що до середини XVI ст. в Україні встановлюється кріпосне право, селян позбавляють будь-яких громадянських прав і вони стають повністю залежними від феодалів. Останні починають створювати власні великі господарства (фільварки), які також охоплювали общинні землі. Це сприяло розвитку землеробства, зокрема збільшилися обсяги виробництва зерна, яке експортували Чорним морем до Туреччини, Італії, Франції, Греції, Англії. Також за кордоном великим попитом користувалися українська сіль, мед, насіння льону, віск, риба та інші види сільськогосподарської продукції, а також вироби з дерева [13, с. 57].

З огляду на те, що цей етап охоплює великі часові межі, на нашу думку, в ньому доцільно було б виокремити такі підетапи розвитку зовнішньоекономічної діяльності:

1. Період Київської Русі та Галицько-Волинського князівства (X– XIV ст.).
2. Період Литовсько-Руської держави (кінець XIV–XVI ст.).
3. Період Речі Посполитої та Козаччини (середина XVI – середина XVII ст.).
4. Період Гетьманщини (друга половина XVII – друга половина XVIII ст.).
5. Українські землі в складі Австрійської та Російської імперій (кінець XVIII – початок XX ст.).

Кожен із зазначених вище підетапів характеризувався розвитком торговельних відносин як форми зовнішньоекономічних зв'язків. Торговельні відносини займали вагомe місце в процесі виникнення зовнішньоекономічної діяльності, а також суттєво вплинули на формування української державності загалом.

Проналізувавши цей період, можна стверджувати, що в розвитку київської держави відбулися позитивні зміни: створювалися і розвивалися нові міста, що сприяло розвитку торговельних відносин. Через Західну Україну проходили найбільші торговельні шляхи між Сходом та Європою. Все це сприяло соціально-

економічному розвитку держави, а також створювало підґрунтя для формування та розвитку експортно-імпортних операцій, що служило відправною точкою виникнення зовнішньоекономічної діяльності.

Другий етап має охоплювати епоху радянських часів та період перебудови (1918–1991 рр.).

Цей період характеризувався повною монополією держави на здійснення зовнішньоекономічної діяльності. Протягом 1918–1921 рр. більшовицький режим зробив спробу комунізувати виробництво, сподіваючись на те, що зможе контролювати процес виробництва, його обсяги, а також матиме можливість визначати: кому і в якій кількості поставляти виготовлену продукцію. 11 січня 1919 р. було ухвалено декрет «Про порядок націоналізації підприємств» і вже найближчим часом були націоналізовані підприємства металургійної промисловості, машинобудування, а також цукрової промисловості. Приблизно в цей час було запроваджено продовольчу розверстку селянських господарств. Її суть полягала в тому, що селян зобов'язали здавати за встановленою ціною «залишки» товарної продукції, зокрема зерна. Держава встановлювала не лише ціну, а й кількість продукції, яку необхідно віддати. Дещо мала змінитись ситуація у 1921–1929 рр., у період Нової економічної політики, коли допускалась приватна власність. Необхідно зазначити, що Україна посідала важливе місце у зовнішній торгівлі СРСР. Все це призводило до того, що держава мала тотальний контроль над всіма галузями промисловості, здійснювала повний контроль над зовнішньоекономічною діяльністю, визначала перелік галузей, які мають право брати участь у зовнішньоекономічних операціях, для підприємств окремих галузей встановлювався перелік дозволів та ліцензій для заняття даним видом діяльності. Щодо експорту, то СРСР здебільшого вивозила сировину, а не готові вироби. Водночас у багатьох державах світу створювались спеціальні установи та організації (торгові палати), які спеціалізувались на вивченні потреб світового ринку, в Радянському Союзі їх не було. Єдиними структурами, що сприяли розвитку зовнішньоекономічних зв'язків, були консульські представництва Союзу за кордоном та офіційні державні установи з питань зовнішньої торгівлі. Проте їхній вплив на формування і розвиток зовнішньоторговельних відносин був незначним, хоча вони були наділені повноваженнями співпраці з країнами-партнерами і їхня діяльність мала суто рекомендаційний характер.

Незважаючи на те, що цей етап характеризувався повною монополією радянської держави на всі сфери життя, на нашу думку, окремої уваги заслуговує період з 1918 р. по 1919 р. – це роки існування Західно-української Народної Республіки (ЗУНР), яку було створено на території Західної України з центром у Львові. Саме створення ЗУНР дало змогу сформувати сприятливі умови для розвитку української державності, а саме: гарантування прав і свобод громадян, національну та соціальну рівність населення, державну мову – українську, створення приватних українських гімназій тощо. За часів існування ЗУНР було ініційовано проведення аграрної та соціальної реформ, відбудову промисловості тощо. Проте, незважаючи на позитивні сторони, ЗУНР проіснувала недовго.

Аналізуючи цей проміжок часу можна чітко стверджувати, що держава будь-яким чином намагалась контролювати всі зовнішньоекономічні зв'язки, не створювала

сприятливих умов для функціонування приватних підприємств, економіка була милітаризованою тощо.

Третій етап має охоплювати період з моменту проголошення незалежності України до моменту її вступу до Світової організації торгівлі (1991–2008 рр.).

Світова організація торгівлі (далі СОТ) – це міжнародна організація, мета діяльності якої – створення сприятливих міжнародних правових умов для здійснення торгівлі між країнами-учасниками, яка ґрунтується на принципах вільної торгівлі та режиму найбільшого сприяння. Вона стала правонаступницею Генеральної угоди з тарифів і торгівлі (далі ГААТ) у 1995 р., після чого її інколи називають ГААТ/СОТ. Процес приєднання України до СОТ розпочався ще у грудні 1993 р., коли Уряд нашої держави направив офіційну заяву до Секретаріату Генеральної угоди з тарифів і торгівлі про намір вступити до ГААТ. 5 лютого 2008 р. під час засідання Генеральної Ради СОТ було підписано Протокол про вступ України до цієї організації. 10 квітня 2008 р. Верховна Рада України ратифікувала протокол про вступ України до Світової організації торгівлі, за це проголосувало 411 народних обранців, а вже 16 травня 2008 р. наша держава офіційно стала 152-ою учасницею СОТ. Саме з цього моменту розпочинається новий виток у розвитку державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності України.

Під час підготовчого етапу до вступу в СОТ було проведено дослідження, що мали визначити переваги та недоліки цього союзу. З моменту вступу до цієї організації пройшло вже тринадцять років, проте результати досліджень все ще актуальні сьогодні.

Для адаптації окремих норм і положень СОТ Україні було надано 5 років перехідного періоду. Цей термін був наданий нашій державі для того, щоб вона виконала зобов'язання, які взяла на себе перед вступом до Світової організації.

До основних переваг, що отримала Україна від вступу в СОТ, належать такі:

- можливість доступу на світові ринки товарів і послуг як рівноправного партнера, що значною мірою сприяло розширенню можливостей експортерів, сприяло збільшенню доходів виробників, надходжень у бюджет і тим самим призводило до покращення рівня життя населення загалом;

- споживачі отримали ширший вибір товарів та послуг;

- за рахунок зовнішньої конкуренції розпочався ефективний розвиток вітчизняного виробництва, що сприяло підвищенню якості вітчизняної продукції і дало можливість конкурувати з імпортними товарами;

- посилення авторитету України в міжнародній економічній арені;

- прийняття законодавчих актів необхідних для адаптації економіки України відповідно до вимог СОТ, зокрема: податкового, митного, кримінального, цивільного, процесуального кодексів;

- ухвалення законів про захист національного товаровиробника відповідно до розгляду торгових спорів СОТ;

- скасування квот СОТ на експорт української металургійної продукції до Європейського Союзу;

- вдосконалення митного законодавства, оновлення та модернізація Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності;

• створення умов для боротьби з корупцією, що сприяє надходженню іноземних інвестицій тощо.

Членство в СОТ Україні, крім економічних переваг, завдяки ліберальному веденню торгівлі позитивно вплинуло на політичну й соціальну ситуацію в країні, воно повністю змінило структуру ринку, сприяло підвищенню зайнятості населення та покращенню рівня його життя. Україна як учасник отримала право брати участь раунді багатосторонніх переговорів, що започаткований Кабінетом Міністрів у м. Доха. Необхідно зазначити, що ставши учасником СОТ, Україна розпочала переговори щодо укладення угод з Європейським Союзом, Європейською Асоціацією вільної торгівлі, Канадою, Ізраїлем, Туреччиною тощо.

Проте крім значних переваг і здобутків від вступу в СОТ, Україна також отримала недоліки та ризики, зокрема:

- дискримінація України з боку сильних держав-учасниць;
- загострення конкуренції на зовнішньому ринку;
- зменшення золотовалютних резервів у зв'язку із збільшенням обсягу імпортованої продукції;
- необхідність зниження або повне скасування мита на імпорт товарів;
- відмова від державних дотацій промисловості та сільського господарства;
- збільшення імпортозалежності тощо.

Аналізуючи цей період, можна стверджувати, що Україна отримала значно більше переваг від вступу СОТ, ніж недоліків. Завдяки членству в СОТ вона набула статус країни з ринковою економікою.

Четвертий етап має охоплювати період з моменту вступу України до СОТ і до підписання економічної частини Угоди про асоціацію з Європейським Союзом (2008 – червень 2014 рр.).

Характерною ознакою цього періоду є перспектива членства України в Європейському Союзі (далі ЄС). Прагнення стати членом ЄС – це одне з першочергових завдань нашої держави з моменту здобуття нею незалежності. Варто зазначити, що початок україно-європейських переговорів відбувся ще в 1992 р., коли розпочався процес приєднання України до СОТ. За два роки, 14 червня 1994 р. між Україною та ЄС було підписано Угоду про партнерство та співпрацю. З цього часу прийнято вважати, що основна зовнішньополітична мета України – це набуття в довгостроковій перспективі повноправного членства в ЄС.

Угода «Про партнерство та співробітництво» набула чинності у 1998 р. і завершилась у 2008 р. Перший саміт Україна – ЄС відбувся в Києві у вересні 1997 р. Під час другого саміту, що відбувся у Відні в жовтні 1998 р. Україна вперше заявила про бажання отримати асоційоване членство в ЄС.

З 1994 по 2005 рр. політика держави була направлена на посилення інтересу з боку обох сторін щодо поглиблення діалогу стосовно інтеграції України в ЄС та вихід відносин на новий рівень стратегічного партнерства. Проте протягом цього часу мало що було зроблено, оскільки прагнення і дії української влади не завжди збігалися. В цей період часу політика України була орієнтована на Росію, яка мала значний вплив на економіку України, оскільки все ще була основним торговим партнером та постачальником природного газу і викопних носіїв.

Проте, незважаючи на недоліки, члени Європейського парламенту (майже одногосно) у січні 2005 р. ухвалили рішення підтримати його пропозицію про встановлення тісніших зв'язків з Україною у зв'язку із перспективою членства в ЄС. У березні 2007 р. Україна та ЄС розпочали діяльність над створенням угоди про асоціацію, яка мала охоплювати ширші межі співпраці, зокрема покращення політичного діалогу між нашою державою та країнами-учасницями ЄС, а також мала сприяти створенню більш тісного економічного співробітництва. Можна стверджувати, що це було вагомим кроком на шляху до вступу України в ЄС. 21 березня 2014 р. було підписано політичну частину угоди про асоціацію. В результаті цього з квітня цього року тимчасово були скасовані митні збори на український експорт. Економічну частину Угоди про асоціацію було підписано в червні 2014 р. Угода ратифікована всіма країнами-учасницями ЄС.

П'ятий етап має охоплювати період після підписання економічної частини Угоди про асоціацію з ЄС і до нині (липень 2014 р. – донині).

Підписання економічної частини Угоди про асоціацію з ЄС – одна з найважливіших подій в історії сучасної незалежної України. Державна політика інтеграції України до ЄС впливає на всі сфери життя суспільства. Перспектива членства в ЄС є важливим додатковим стимулом, а також стимулом до проведення внутрішніх реформ. Завдяки членству в ЄС розглядається можливість виходу України на світовий ринок у статусі держави з позитивним політичним та економічним іміджем.

Вважаємо, що інтеграція України до ЄС буде важливим кроком на шляху модернізації економіки, підвищення конкурентоспроможності національного товаровиробника, залученню іноземних інвестицій, а також надасть можливість для створення спільного економічного простору, який охопить не лише торгівлю товарами, а й торгівлю послугами. Вступ нашої держави до ЄС сприятиме також підвищенню рівня життя і добробуту населення. Також членство в ЄС сприятиме зміцненню національної безпеки України.

Важливим позитивним аспектом для нашої держави буде можливість проведення реформи в галузях охорони здоров'я, освіти, соціального захисту. Європейська інтеграція України створить умови, що сприятимуть технологічному оновленню українського виробництва. Технології, що використовуються на українських підприємствах застарілі та потребують оновлення, і саме співпраця з ЄС допоможе їх модернізувати.

Членство в ЄС надасть Україні статус сильного і важливого суб'єкта політичних відносин.

Вважаємо, що крім позитивних факторів, європейська інтеграція України може мати для нашої держави і багато негативних наслідків. На нашу думку, до найбільш вагомих належать такі:

- часткова втрата суверенітету;
- погіршення взаємин із країнами СНД;
- втрата конкурентоспроможності деяких галузей;
- встановлення квот для окремих видів товарів;
- підвищення цін відповідно до європейського рівня;
- переміщення на територію України шкідливих виробництв;

- у зв'язку із відкритістю кордонів можлива незаконна міграція робочої сили;
- зменшення надходжень до бюджету;
- зниження експорту товарів та послуг певних галузей тощо.

На нашу думку, тема інтеграції України в ЄС досліджена не в повному обсязі, оскільки питання щодо вступу України в ЄС все ще відкрите. Протягом останніх років все більше науковців, економістів та політиків ставлять запитання: чи настільки важливим для України є курс на європейську інтеграцію, чи не занадто важким буде для нас процес адаптації до норм і стандартів, якими керується європейське суспільство? Адже важливо: щоби в гонитві за кращим життям ми не втратили себе, щоб залишилися суверенною, незалежною державою, в якій існує верховенство права та свобода слова.

На сьогодні основним документом, що надає чітке трактування поняття зовнішньоекономічної діяльності, є Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність», згідно з яким зовнішньоекономічна діяльність – це діяльність суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, побудована на взаємовідносинах між ними, що має місце як на території України, так і за її межами [14].

По-іншому трактує поняття зовнішньоекономічної діяльності Господарський Кодекс України. У ньому наведено таке визначення: «зовнішньоекономічною діяльністю суб'єктів господарювання є господарська діяльність, яка в процесі її здійснення потребує перетинання митного кордону України майном, зазначеним у частині першій статті 139 цього Кодексу, та/або робочою силою» [15].

Як бачимо, в чинному законодавстві немає єдиного чіткого визначення поняття зовнішньоекономічної діяльності. У Законі України «Про зовнішньоекономічну діяльність» зазначено, що цей вид діяльності має ґрунтуватись на взаємовідносинах між суб'єктами господарської діяльності України та іноземними суб'єктами господарювання. Якщо брати визначення Господарського Кодексу України, то в ньому взагалі не зазначено, які сторони мають бути суб'єктами господарювання. Згідно із Законом України «Про зовнішньоекономічну діяльність» допускається, що зовнішньоекономічна діяльність може провадиться без перетину кордону, в той час як в Господарському Кодексі України чітко зазначено, що необхідною умовою для здійснення господарської діяльності є перетин митного кордону України.

У зв'язку відсутністю єдиного трактування поняття зовнішньоекономічної діяльності в чинному законодавстві, існує безліч її визначень у науковій літературі, які містять ряд відмінностей.

Так, наприклад, А. П. Баскаков надає таке визначення зовнішньоекономічної діяльності:

– діяльність суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності України із суб'єктами ЗЕД інших країн, що виникає у процесі виробництва, реалізації, розподілу та споживання продукції на основі взаємної вигоди;

– система економічних відносин, яка виникає внаслідок руху товарних і фінансових ресурсів [2].

В. Покровська вважає, що зовнішньоекономічну діяльність можна визначити як сукупність виробничо-господарських, організаційно-економічних і оперативно-

комерційних функцій підприємства, пов'язаних з його виходом на зовнішній ринок та участю в зовнішньоекономічних операціях [8, с. 259].

На думку Л. Швайки, зовнішньоекономічна діяльність – це сукупність відносин суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарювання, побудованих на принципах взаємної вигоди, еквівалентного обміну і дотримання положень міжнародного права. Л. Швайка вважає, що зовнішньоекономічна діяльність – це сукупність відносин суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарювання, побудованих на принципах взаємної вигоди, еквівалентного обміну і дотримання положень міжнародного права [9, с. 315].

Я. Леонов утворює зовнішньоекономічну діяльність, як форму господарювання, яка виходить за межі національних кордонів і пов'язана із залученням до багатоступінчатого циклу економічних відносин різнонаціональних їхніх суб'єктів [4].

О. Є. Новіков та Т. Ш. Садридінєв вважають, що зовнішньоекономічна діяльність – це важливий і потужний фактор економічного зростання і розвитку кожної країни (національний аспект зовнішньоекономічної діяльності); спосіб включення економіки кожної країни до системи світового господарства, а отже, і до процесів міжнародного поділу праці та міжнародної кооперації, що особливо актуально в умовах зростаючих тенденцій до глобалізації (регіональний, глобальний аспект зовнішньоекономічної діяльності) [6, с. 184].

На думку І. Багрової зовнішньоекономічна діяльність – це діяльність суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, що ґрунтується на взаємовідносинах між ними і може здійснюватися як на території України, так і за її межами [1].

Я. П. Машталір, Г. М. Дроздова розглядають зовнішньоекономічну діяльність як сукупність зовнішньоекономічних операцій у сфері господарської діяльності, які здійснює підприємство з метою отримання прибутку через створення та реалізацію конкурентних переваг внаслідок виходу на світовий ринок [5].

На нашу думку, зовнішньоекономічна діяльність – це діяльність між суб'єктами господарської діяльності України та суб'єктами господарської діяльності іноземних держав, що потребує обов'язкового перетину кордону України, а також спрямована на отримання матеріальної вигоди в процесі її здійснення.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Проаналізувавши історичні, літературні та наукові видання можна зробити такі висновки:

Зовнішньоекономічна діяльність у своєму розвитку пройшла чотири етапи:

перший етап – період з X століття до початку XX століття (X – поч. XX ст.)

другий етап – епоха радянських часів та період перебудови (1918–1991 рр.);

третій етап – період з моменту проголошення незалежності України до моменту її вступу до Світової організації торгівлі (1991–2008 рр.);

четвертий етап – період з моменту вступу України до СОТ і моменту підписання економічної частини Угоди про асоціацію з Європейським Союзом (2008 р. – червень 2014 р.).

п'ятий етап – період після підписання економічної частини Угоди про асоціацію з ЄС і донині (липень 2014 р. – донині).

2. Нині немає чіткого визначення поняття зовнішньоекономічної діяльності. Проте більшість науковців вважають, що зовнішньоекономічна діяльність базується на взаємовідносинах між суб'єктами господарювання як України, так і іноземних держав, а також спрямована на отримання матеріальної вигоди. Нечіткість формулювання поняття зовнішньоекономічної діяльності впливає на визначення суб'єкта господарювання, що безпосередньо бере участь у здійсненні зовнішньоекономічної діяльності. На нашу думку, зовнішньоекономічна діяльність – це діяльність, що здійснюється між суб'єктами господарської діяльності України та суб'єктами господарської діяльності іноземних держав, що потребує обов'язкового перетину кордону України, а також спрямована на отримання матеріальної вигоди в процесі її здійснення.

Подальші наукові дослідження будуть спрямовані на розкриття проблем обліку та аналізу зовнішньоекономічної діяльності.

Література

1. Зовнішньоекономічна діяльність підприємств : підруч. ; Багрова І. В., Редіна Н. І., Власюк В. Є., Гетьман О. О. Київ : Центр навч. літ-ри, 2004. 580 с.
2. Баскаков Андрей Петрович. Формирование организационно-экономического механизма управления внешнеэкономической деятельностью промышленных предприятий : дис. канд. экон. наук : 08.00.05 – экономика и управление народным хозяйством. Саратов, 2006. 210 с.
3. Дроздова Г. М. Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності підприємства : навч. посіб. Київ : ЦУЛ, 2002. 171 с.
4. Леонов Я. В. Організаційно-економічний механізм інноваційного розвитку підприємств водопостачання : автореф. дис. ... канд. экон. наук : 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). Харків, 2008. 22 с.
5. Машталір Я. П. Механізм управління зовнішньоекономічною діяльністю машинобудівного підприємства : автореф. дис. ... канд. экон. наук спец. 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (машинобудування). Хмельницький, 2009. 23 с.
6. Новіков О. Є., Садридінов Т. Ш. Систематизація наукових поглядів щодо визначення сутності терміна «зовнішньоекономічна діяльність». *Вісник Хмельницького національного університету*. 2014. № 2. С. 183–186
7. Письмаченко Л. М. Державне управління зовнішньо-торгівельною діяльністю в Україні: регулювання та контроль : моногр. Донецьк : Тов. «Юго-Восток, Лтд», 2008. 366 с.
8. Покровская В. В. Международные коммерческие операции и их регламентация. Москва : ИНФРА, 1996. 336 с.
9. Швайка Л. А. Державне регулювання економіки : навч. посіб. Київ: Знання, 2006. 435 с.
10. Площик М. В. Історичний аспект розвитку державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні. *Агроевіт*. 2011. № 13–14.

11. Андрійчук Ф. Ю. Етапи розвитку системи фінансування зовнішньоекономічної діяльності. *Ефективна економіка*. 2010. № 10. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2010_10_16.
12. Грушевський М. Ілюстрована історія України. Репринтне відтворення видання 1913 р. Київ, 1990. 524 с.
13. Котляр М., Кульчицький С. Шляхами віків: Довідник з історії України. Київ : Україна, 1993. 380 с.
14. Про зовнішньоекономічну діяльність : Закон України від 16 квітня 1991 р. № 959–XII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/959-12>
15. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>

References

1. Zovnishnoekonomichna diialnist pidpriemstv (2004): pidruch. [Foreign economic activity of enterprises: textbook]; Bahrova, I. V., Riedina, N. I., Vlasiuk ,V. Ye., Hetman, O. O. K.: Tsentr navch. lit-ry. 580 p. [in Ukrainian].
2. Baskakov, Andrei Petrovych (2006). Formyrovanye orhanyzatsyonno-ekonomycheskoho mekhanyzma upravleniya vneshneekonomycheskoi deiatelnosti promyshlennykh predpriyatiy: dys. kand. ekon. nauk: 08.00.05 – ekonomyka y upravlenye narodnym khoziaistvom [Formation of the organizational and economic mechanism for managing the foreign economic activity of industrial enterprises: dis. cand. econom. Sciences: 08.00.05 - economics and management of the national economy]. Saratov. 210 p. [in Russian].
3. Drozdova, H. M. (2002). Menedzhment zovnishnoekonomichnoi diialnosti pidpriemstva: navch. posib. [Management of foreign economic activity of the enterprise: textbook. way]. K.: TsUL. 171 p. [in Ukrainian].
4. Leonov, Ya. V. (2008). Orhanizatsiino-ekonomichniy mekhanizm innovatsiinoho rozvytku pidpriemstv vodopostachannia: avtoref. dys. ... kand. ekon. nauk: 08.00.04 – ekonomika ta upravlinnia pidpriemstvamy (za vydamy ekonomichnoi diialnosti) [Organizational and economic mechanism of innovative development of water supply enterprises: author's ref. dis. ... cand. econ. Sciences: 08.00.04 - economics and management of enterprises (by types of economic activity)]. Kh. 22 p. [in Ukrainian].
5. Mashtalir, Ya. P. (2009). Mekhanizm upravlinnia zovnishnoekonomichnoiu diialnistiu mashynobudivnoho pidpriemstva : avtoref. dys. ... kand. ekon. nauk spets. 08.00.04 – ekonomika ta upravlinnia pidpriemstvamy (mashynobuduvannia) [Mechanism of management of foreign economic activity of machine-building enterprise: author's ref. dis. ... cand. econ. Science Special 08.00.04 - economics and management of enterprises (mechanical engineering)]. Khmelnytskyi. 23 p. [in Ukrainian].
6. Novikov, O. Ye., Sadridinov T. Sh. (2014). Systematyzatsiia naukovykh pohliadiv shchodo vyznachennia sutnosti termina “zovnishnoekonomichna diialnist” [Systematization of scientific views on the definition of the essence of the term “foreign economic activity”]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu - Bulletin of Khmelnytsky National University*, 2, 183-186 [in Ukrainian].

7. Pismachenko, L. M. (2008). Derzhavne upravlinnia zovnishno-torhivelnoiu diialnistiu v Ukraini: rehuliuвання ta kontrol: monohr. [State management of foreign trade in Ukraine: regulation and control: monograph.]. Donetsk: Tov. «luho-Vostok, Ltd». 366 p. [in Ukrainian].
8. Pokrovskaya, V. V. (1996). Mezhdunarodnye kommercheskye operatsyy u ykh rehlamentatsyya [International commercial transactions and their regulation]. M.: YNFRA. 336 p. [in Russian].
9. Shvaika, L. A. (2006). Derzhavne rehuliuвання ekonomiky: navch. posib. [State regulation of the economy: textbook. way]. K.: Znannia. 435 p. [in Ukrainian].
10. Ploshchuk, M. V. (2011). Istorychnyi aspekt rozvytku derzhavnoho rehuliuвання zovnishnoekonomichnoi diialnosti v Ukraini [Historical aspect of development of state regulation of foreign economic activity in Ukraine]. *Ahrosvit – Agroworld*, 13-14 [in Ukrainian].
11. Andriichuk, F. Yu. (2010). Etapy rozvytku systemy finansuvannya zovnishnoekonomichnoi diialnosti [Stages of development of the system of financing foreign economic activity]. *Efektivna ekonomika – Efficient economy*, 10. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2010_10_16 [in Ukrainian].
12. Hrushevskiy, M. (1990). Iliustrovana istoriia Ukrainy. Repryntne vidtvorennia vydannia 1913 r. [Illustrated history of Ukraine. Reprint reproduction of the edition of 1913]. K. 524 p. [in Ukrainian].
13. Kotliar, M., Kulchytskyi S. (1993). Shliakhamy vikiv: Dovidnyk z istorii Ukrainy [Through the Ages: A Handbook of Ukrainian History]. K.: Ukraina – Ukraine. 380 p. [in Ukrainian].
14. Pro zovnishnoekonomichnu diialnist (1991). Zakon Ukrainy vid 16 kvitnia 1991 r. № 959-KhII [On foreign economic activity. Law of Ukraine of April 16, 1991 № 959-XII]. Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/959-12> [in Ukrainian].
15. Hospodarskyi kodeks Ukrainy (2003), vid 16 sichnia 2003 r. [Economic Code of Ukraine of January 16, 2003 № 436-IV]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> [in Ukrainian].

Статтю отримано 25 жовтня 2021 р.

Article received October 25, 2021